

DOS SANTUARIS CATALANS AMB ANTECEDENTS DE CULTE A LA DEESSA ISIS

Manuel CAMPS i SURROCA

Manuel CAMPS i CLEMENTE

En aquesta comunicació, estudiem els orígens i evolució de dos santuaris marians amb tradició mèdica: El de la Mare de Déu de Mont-roig del Camp, especialment invocada per a la curació dels nens herniats i el del Remei, de Caldes de Montbui, de molta anomenada per malalties de tota mena.

Hem escollit aquests dos santuaris, perquè de tots els que hem estudiat fins ara, són els únics en els quals es dona la circumstància de la troballa d'una làpida dedicada a la deessa Isis relativa a ells.

Aquesta deessa, egípcia d'origen, fou inclosa en el culte hispano-romà entre els segles I i II de l'Era cristiana. A la península es coneixen testimonis individuals de devots i llocs de culte col·lectiu. (1)

Es té notícia que Isis fou invocada en santuaris de l'antiguitat per motius de malaltia. En els seus temples es practicava la "incubatio" i a l'ensem, és coneguda la fusió de diferents divinitats, tals com Isis-Higeia.

Hem estudiat els antecedents antics d'aquests santuaris marians, observant que tots dos es troben situats en zones eminentment arqueològiques i que al seu entorn, formant un conjunt, hi ha un altre santuari no marià.

Un dels objectius fonamentals del present estudi, és el d'analitzar la relació d'aquests orígens antics dels dos santuaris marians i la seva evolució cristiana posterior, en particular per la circumstància de la troballa de les làpides dedicades a la deessa Isis.

SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DE LA ROCA DE MONT-ROIG DEL CAMP

Mont-roig del Camp és un municipi del Baix Camp i bisbat de Tarragona. Prop del poble i situat en els estreps de la serra de l'Areny, es troba el santuari de la

Mare de Déu de la Roca. A la seva vora, encara que més secundari, però formant conjunt, hi ha l'ermita de Sant Ramon de Penyafort.

Estudiarem per aquest ordre, els antecedents antics, el santuari i les curacions.

Els antecedents antics del santuari

La zona on es troba situat el santuari, és rica en troballes arqueològiques de distintes èpoques. En els seus voltants i especialment en una petita esplanada emplaçada al costat de l'antic camí d'accés a l'ermita, van aparèixer materials pertanyents des del Bronze Final fins a l'època romana: catorze unitats de sílex, vint-i-quatre fragments de ceràmica a mà amb mamelló, cordons digitals, acanalats formant triangles i línies paral·leles i una ansa de botó. També, prop del nucli esmentat, ha aparegut ceràmica ibèrica i romana (tros de kalathos, fragments de campaniana A i B, sigil·lata hispànica, etc.) (2)

L'element més important des del nostre punt de vista, ha estat la troballa d'un fragment de làpida votiva romana dedicada a la deessa Isis, amb la següent inscripció:

DE ISIDI

S IDE

IST

IT

En la nostra visita al santuari, hem observat el paisatge i l'entorn arqueològic.

Es tracta d'un conjunt rocós de sauló en el qual l'erosió ha format nombroses coves. Des del cim, on estan situats els santuaris, s'albira el mar. Diu la tradició que, en el punt més alt del cim, el santuari de Sant Ramon de Penyafort, hi havia una llàntia sempre encesa, que a més d'il·luminar el Sant, de nit guiava els mariners que tornaven de la mar.

El santuari

La imatge antiga, dempeus i d'una alçada de dos palms i tres quarts, sostenia el Nen a la banda esquerra i ambdós eren de faccions brunes. (3)

Com tots els santuaris d'origen molt remot, està envoltat de diverses llegendes i tradicions.

Es tracta d'una Verge trobada. En aquest cas, va ser un pastor qui la descobrí, en veure com les seves ovelles s'amuntegaven atemorides a l'entorn d'un

bargalló que creixia en una roca. Creient que la imatge apareguda era una nina, se l'endugué a casa dins del seu sarró. Però, en arribar-hi s'adonà que havia desaparegut per tornar altre cop al lloc de la troballa. Creient el poble que aquesta era la voluntat de la Mare de Déu, es construí en aquell punt el santuari.

Aquestes llegendes que ens expliquen el rebuig per part d'una imatge a l'espai escollit pel poble per entronitzar-la i el seu misteriós desplaçament al paratge de la seva complaença, són comuns a molts santuaris d'origen arcaic. Per citar-ne alguns, la Mare de Déu de la Jonquera de la Pobla de Cèrvoles, de la qual diu la tradició la trobà un pastor vora una font. Per dues vegades els monjos de Poblet intentaren endur-se-la en processó a llur monestir, però misteriosament, desaparegué les dues vegades durant el trajecte, per aparèixer de nou en el punt on fou descoberta. El Sant Crist Trobat de Tèrmens, descobert també per un pastor que se'l guardà al sarró. En arribar a casa, la imatge havia desaparegut per retornar miraculosament al lloc de la troballa, paratge on s'han trobat varies destrals de pedra polida i alguns molins de mà.

Referint-nos altra vegada al santuari de Montroig, hom diu que en una roca de vora el camí, en posar-hi amb atenció l'orella, se sent el cant dels àngels.

Altra creença refereix que un rei moro volia robar les joies que adornaven la imatge. En arrancar-li violentament les arracades, la Verge gemegà. El moro, aterrit, intentà fugir amb el cavall que havia deixat a la porta de la capella. Amb l'espasmodisme, li caigué l'espasa, la qual quedà gravada en el sòl. El cavall es precipità, deixant marcada l'empremta dels seus peus, on encara avui, el poble senzill les reconeix. (4)

Les curacions

La Verge de la Roca ha estat punt de pelegrinatge per a molts malalts. Les seves parets eren plenes d'ex-vots fins a l'any 1936, en què van ser destruïdes.

Especialment, la Mare de Déu de la Roca és protectora dels nens herniats. Antigament, era costum oferir-li el pes en blat de l'infant que havia estat guarit. Aquesta pràctica és la mateixa que es feia servir, de la mateixa manera i per les mateixes raons, al Santuari de Montalegre, del terme de Vilanova de la Sal, a la comarca de la Noguera. (5)

A Sant Ramon de Penyafort, se li atribueixen també moltes curacions. Ha estat invocat per les malalties popularment conegudes com, "febres, pestilència, hidropesia, dolor, aufec, llagues, sarna, perlesia, mal d'orelles, del nas, de la llengua i mal de pedra". (6)

En els pobles de l'antic Regne d'Aragó hi havia el costum de beneir l'aigua de Sant Domènec, a la qual se li atribuïa la virtut de guarir els malalts de "febres". A

Barcelona, tiraven en els pous dels convents, fulles d'uns tarongers plantats pel Sant i pols del sepulcre de Sant Ramon, del vell convent de Santa Caterina. (7)

SANTUARI DEL REMEI DE CALDES DE MONTBUI

Caldes de Montbui és un municipi del Vallès Occidental i bisbat de Barcelona, molt conegut pels seus establiments balnearis instal·lats des de l'època romana.

Antecedents antics

El santuari es troba situat molt prop de la població. Tota la zona és molt rica des del punt de vista arqueològic. Vora la capella hi ha les restes de la vila romana republicana del Remei. (8)

Aproximadament a mil cinc-cents metres d'aquest indret es troba el Santuari de Sant Salvador, protector de les collites del camp. (9). Al peu de la costa de Sant Salvador, al sud-oest de l'ermita, va ser localitzada una làpida votiva a la deessa Isis, amb la llegenda següent:

P.LICH IIUS.PHI

LETVS. ET. LICI

NIA. CRASSI. LIB

PEREGRINA. ISIDI

V. S. L. M. LOC. AC. P. A. RE. PVB

La transcripció de la qual és: "Publio Licinio Fileto i Licinia Peregrina, lliberta de Crasso, a (la deessa) Isis compliren gusto-sos el vot promès, subministrant-los-hi lloc i diner del fons públic. (10)

El santuari

La Verge del Remei, protectora de tota mena de malalties, ha estat molt invocada a Catalunya.

Els vells saludadors, oracioners, eixarmadors i tots aquells dedicats a gaurir mitjançant la màgia de les seves arts, la tenien per patrona. (11) La imatge que ens ocupa, va ser una Verge trobada i per tant, de culte molt antic, molt venerada a la comarca per tota mena de malalts. Segons Amades, era la de més tradició guaridora de tot el Vallès.

Conclusions

Com és notori, són molts els llocs de culte antic que després es cristianitzaren. En els dos casos estudiats, creiem d'interès destacar dos fets:

- 1- La coincidència d'un culte a la deessa Isis amb finalitats guaridores, en dos santuaris distants, però ambdós de la Catalunya Oriental.
- 2- La coincidència, en els dos casos, de dos advocacions diferents integrades posteriorment al mateix lloc: La Verge de la Roca i Sant Ramon de Penyafort, a Mont-roig del Camp i la Verge del Remei i Sant Salvador, a Caldes de Montbui.

Notes

- (1) ALVAR J. El culto a Isis en Hispania. La religión romana en Hispania. Subdirección General de Arqueología del Ministerio de Cultura. Madrid. 1981, p. 311-19.
- (2) VILARDELL R., RÓMERO V. Hallazgos arqueológicos en el santuario de la Roca. Pyrenae. 1976-78; 13-14: 75-80.
- (3) CAMÉS N. El jardín de Maria.
- (4) FONS ORAL. Batista Nogués de Mont-roig.
- (5) CAMPS SURROCA M., CAMPS CLEMENTE M. Santuaris lleidatans amb tradició mèdica. Seminari Pere Mata. Universitat de Barcelona. Lleida. 1981, p. 111-12.
- (6) SERRA BOLDU V. Calendari folklòric d'Urgell. 1914, p. 29.
- (7) AMADES J. Costumari Català. Salvat Editores. Barcelona. 1984; Vol. 4, p. 728.
- (8) SALA L. La villa romana republicana del Remei. Siglo II antes de J.C. Setmanari Montbui. 1382, 1 gener 1972.
- (9) XALABARDER SERRA A. Caldes antic i modern. Apunts per a la història de la vila de Caldes de Montbui. Edició Centre Excursionista Calderí. 1935, p. 32-3.
- (10) CUSPINERA CLEMENTE. Guia Cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbui. Barcelona. 1899, p. 74.
- (11) AMADES J. Costumari Català. Salvat Editores. Barcelona. 1983; Vol. 5, p. 535-39.